

9. Derzhavnyj arhiv Odes'koi' oblasti. – F.R.7935. – Op.1. – Spr.347.
 10. Olenkovskij N. Sem' istoricheskikh chudes Hersonshhiny. – Herson: Ajlant, 2013. – 54 s.
 11. Massovaja nauchno-kraevedcheskaja rabota obshhestvennyh muzeev: metodicheskie rekomendacii. – Nikolaev, 1985. – 13 s.
 12. Derzhavnyj arhiv Herson'skoi' oblasti. – F.R.1323. – Op.3. – Spr.143.
 13. Derzhavnyj arhiv Odes'koi' oblasti. – F.R.7935. – Op.1. – Spr.348.
 14. Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti. – F.R.5642. – Op.1. – Spr.487.
 15. Rakovskij M., Sizjakov A. Sovershenstvovat' dejatel'nost' narodnyh universitetov // Znamja kommunizma. – 1978. – 17 avgusta. – S.2–3.
 16. Derzhavnyj arhiv Odes'koi' oblasti. – F.R.7935. – Op.1. – Spr.81.
 17. Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti. – F.R.5642. – Op.1. – Spr.515.
 18. Solomatina P. Samoe cennoe nado sohranit'. Obsuzhdaem stat'ju R. Molchanova «Komu nuzhny jeti starye doma» / P. Solomatina // Juzhnaja pravda. – 1977. – 21 ijunja.
 19. Derzhavnyj arhiv Herson'skoi' oblasti. – F.R.1323. – Op.3. – Spr.145.

Ryabchikova N. I., the candidate of the Department of History of Ukraine, Institute of History, Political Science and Law of Nikolaev National University V. O. Sukhomlynsky (Ukraine, Mykolaiv), natali.riabchikova@gmail.com

The activity of public organizations of the south of Ukraine in retention of historical heritage in 1966 – at the beginning of 1990

The article contains the analysis of activity Odesa, Mykolaiv and Kherson regional organizations of Ukrainian society of guard of sights of history and culture as constituent of regional research on the south of Ukraine in 1966, – at the beginning of 1990. Author describes main directions of activity of these organizations, in particular organizational, propagandist, scientifically-research, author determines the role of Odesa, Mykolaiv, Kherson organizations of Ukrainian society of guard of sights of history and culture in an exposure, guard and use of sights of history and culture, a ponderable contribution underlines them to the study and popularization of history of edge, that organizations united scientists, workers of archives, museums and society for retention of historical and cultural heritage, marks the importance of study of this themes by modern researcher.

Keywords: society of guard of sights history and culture, public university, centre organizing public lectures, bureau of propaganda, public museum, public inspection from the guard of sights.

* * *

УДК (47).084.9«1960/1989»

Стрільчук А. В.,
аспірантка кафедри східноєвропейської історії, Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара (Україна, Дніпро),
strilchuk.alenka@gmail.com

«Их нравы и забавы»: образ Заходу на сторінках радянських сатиричних журналів (1960–1980-ті рр.)

Аналізуються найбільш масові та популярні радянські сатиричні журнали «Крокодил» та «Перець», виокремлюються та досліджуються основні образи Заходу, які транслювалися через ЗМІ. Визначаються характерні риси радянської антизахідної пропаганди на різних етапах «холодної війни». Встановлено головні сюжети та об'єкти, які були піддані критиці радянських сатириків.

Ключові слова: пропаганда, холодна війна, засоби масової інформації, карикатура, ідеологія, радянське суспільство.

Важливим явищем міжнародних відносин другої половини ХХ століття стала холодна війна між Заходом та СРСР, яка, за своєю сутністю, була війною ідеологій та двох протилежних світоглядних систем –

капіталізму й соціалізму. Чимало сучасних дослідників характеризують її також як психологічну війну, оскільки влада намагалась сформуванню у свого народу певні погляди, ціннісні орієнтири та настрої, впливаючи на суспільну свідомість – головним чином, через засоби масової інформації. У цьому протистоянні між СРСР та Заходом чільне місце відводилось саме інформаційному чиннику.

Безпосередньо темі антизахідної пропаганди на контрпропаганди в СРСР вітчизняна історіографія приділяє незначну увагу. Окремі аспекти проблеми тією чи іншою мірою зачіпаються у працях В. Барана та В. Владимірова, де досліджується розвиток преси та ідеологій у тоталітарних державах в цілому. Теорії пропаганди, інформаційних та психологічних війн, аналізу різних форм маніпуляції суспільною свідомістю присвячені, зокрема, роботи В. Волгогонова, Г. Почепцова, Т. Андрущенко, Г. Кара-Мурзи, В. Крисько [2; 14].

У працях О. Фатєєва досліджується проблема формування міфологізованого образу США в СРСР на початковому етапі холодної війни – протягом 1946–1953 рр. [21]. Існують розвідки, що стосуються окремих аспектів теми, зокрема вивчення радянської сміхової культури (анекдотів, карикатур). У цьому контексті важливо згадати роботи сучасних дослідниць К. Єремєєвої, О. Ярликової, О. Гелі ті ін. [8; 10; 23]. Проблема ж антизахідної пропаганди в СРСР періоду «застою» є свого роду «білою плямою» у сучасній історіографії.

Більш акцентоване вивчення даної проблеми дозволяє прослідкувати увесь процес формування та трансформації образу ворога в СРСР під час холодної війни із Заходом. А це, у свою чергу, надає можливість для більш глибокого розуміння сучасних міжнародних відносин. Відтак метою даної статті є аналіз публікацій радянських сатиричних журналів 1960–х – 1980–х рр., які послідовно формували певний образ зовнішнього ворога.

За визначенням дослідниці Л. Немкіної, пропаганда являє собою поширення та закріплення у масовій свідомості ідеологічно обумовлених та систематизованих поглядів та уявлень, що складають світоглядні позиції особистості та суспільства у цілому [18]. Існує два основні канали, за допомогою яких може здійснюватися пропагандистський вплив – на рівні міжособистісного спілкування та за допомогою ЗМІ (преса, телебачення, радіомовлення тощо).

Важливо підкреслити, що преса не лише інформує населення щодо найактуальніших питань, а й виступає свого роду регулятором суспільних відносин. На усіх етапах «холодної війни» саме ЗМІ були основним каналом пропаганди, завдяки якому здійснювалась маніпуляція суспільною свідомістю населення по обидва боки «залізної завіси». Також варто пам'ятати про те, що ЗМІ у цілому та преса зокрема набувають забарвлення та характерних рис тих політичних структур, у рамках яких вони функціонують.

У СРСР засоби масової інформації знаходилися під контролем комуністичної партії та були пристосовані для відображення офіційної радянської ідеології, що накладало свій відбиток на характер подання матеріалів про зарубіжні країни. Із самого початку створення

Радянського Союзу у країні почали формувати таку ідеологічну систему, яка ґрунтувалась на жорсткій політичній цензурі. Один з п'яти відділів створеного ще у 1920-х рр. Відділу агітації та пропаганди (Агітпроп) займався безпосередньо організацією пропаганди у друкованих ЗМІ та здійснював контроль за процесом підготовки професійних радянських журналістів.

В умовах «холодної війни» саме преса стала чи не найважливішою зброєю. Як відзначає дослідниця Л. Немкіна, «із самого початку пролетарської революції засоби масової комунікації розумілися як інструмент влади, а не як окрема «четверта влада», тому використовувалися вищим керівництвом із метою пропаганди радянського способу життя та закріплення цінностей соціалістичного суспільства [18].

Сучасна дослідниця О. Ярликова підкреслює, що саме за допомогою преси радянські ідеологи вводили у суспільну свідомість постійно повторювані «слова-маркери», які ще на рівні підсвідомості формували у читачів певні асоціації та яскраві образи, а ті, у свою чергу, поступово перетворювались на беззаперечні ідіоми [23, с. 76].

Одним з основних каналів, за допомогою яких радянська влада здійснювала постійну та послідовну антизахідну пропаганду, стали сатиричні журнали. Найбільш популярними серед них були «Крокодил» та «Перець».

Журнал «Крокодил» у 1960-х – 1980-х рр. виходив тричі на місяць, тираж одного номеру складав на той час майже 5 мільйонів екземплярів. Він був заснований 1922 р. та тривалий час залишався єдиним загальносоюзним сатиричним виданням.

Журнал «Перець» був другим за тиражем сатиричним виданням у СРСР та відзначався широкою популярністю серед населення. Виходив журнал двічі на місяць, у другій половині 1960-х – 1970-х рр. його тираж становив більш ніж 2 мільйони екземплярів. Межі розповсюдження журналу охоплювали територію Радянської України. Важливо підкреслити, що «Перець» був друкованим органом ЦК КПУ, а відповідно, являв собою частину офіційного дискурсу.

Як зазначала редакція журналу у тематичному плані за 1951 рік, «у кожному номері «Перець» вмішуватиме фотодокументи, карикатури, фейлетони й памфлети, що викривають англо-американських паліїв війни – мерзенних ворогів миру, прогресу й культури. «Перець» висміюватиме гнилу буржуазну культуру і так звану західну демократію й свободу» [10, с. 123].

Аналізуючи публікації, які тією чи іншою мірою стосувались «західної тематики», можемо виокремити основні сюжети, які не зникали зі сторінок сатиричних журналів протягом 1960-х – 1980-х рр. З одного боку, це, зокрема, гонка озброєнь, мілітаризм, агресія та численні соціальні проблеми у «світі капіталу». З іншого – на протиположності цьому висувались тези про загальне суспільне благо, боротьбу за мир, справедливість у комуністичному СРСР.

У виданнях існували окремі рубрики, в яких розміщувались матеріали про зовнішній світ. Наприклад, у журналі «Перець» в рубриці «Нотатки про їхні порядки» публікувались невеличкі сатиричні замітки про життя на Заході [15, с. 12]. Яскравим прикладом, є, зокрема, стаття Д. Молякевича «Такий уже порядок», яка висміювала

систему охорони в США: «Хворому чоловікові у тому ж Нью-Йорку спочатку доводиться тижнями черги чекати, поки в лікарню покладуть. І вже аж тоді плати. По сімдесят-сто доларів за кожен день перебування у лікарні. Такий уже порядок. Це, звичайно, у тому випадку, коли ті долари є. А коли їх нема – то й не плати. Ніхто тобі нічого не скаже. І в лікарню не покладе, і лікувати, ясна річ, ніхто не буде» [17, с. 12].

Подібна за змістом рубрика у журналі «Крокодил» мала назву «Их нравы и забавы». У невеликих замітках автори писали про характерні сторони життя у капіталістичних країнах, акцентуючи увагу на найбільших абсурдних рисах. У якості типового прикладу можна навести публікацію під назвою «Приклеєна мужність», у якій автор описував «останній крик чоловічої моди на Заході – якомога більш волохаті груди» [11, с. 13].

У 1960-х рр. видання започаткувало рубрику «Американен Beobachter». Як зазначали редактори, така назва була їхньою пародією на американські «фашистсько-расистські газети»: Підкреслювалось, що кожен факт, розміщений на сторінках цієї рубрики, взятий з американської преси [1, с. 8–9]. З 1971 року у «Крокодилі» з'явилась ще одна постійна рубрика, матеріали якої стосувались західного світу – «Усмішки різних широт», де публікувався іноземний гумор.

У цілому, у формі сатиричних статей, віршів, фейлетонів, памфлетів та карикатур на сторінках «Крокодилу» та «Перцю» були піддані критиці чи висміюванню найрізноманітніші аспекти життя на Заході: гострі соціальні проблеми (расизм, високий рівень злочинності, бідність, гомосексуалізм), так звана «шпигуноманія» тощо [5, с. 8–9; 6, с. 12; 12, с. 8–9; 20, с. 12].

У 1960-х – 1960-х рр. значний масив сатиричних матеріалів у радянських виданнях був присвячений агресивній політиці НАТО та участі країн Заходу у локальних військових конфліктах [16, с. 7; 22, с. 10]. Звичайно, що на протиположності цим тезам висувались тези про миролюбність зовнішнього курсу СРСР.

Пильна увага авторів була зосереджена, зокрема, на війні у В'єтнамі 1964–1975 рр., яку визначали як «кривавий бізнес» США: «ми знаємо одне: ті, хто послали його до В'єтнаму, хто заробляє мільярди на його крові та крові його товаришів, не будуть сумувати. Бізнес є бізнес, у тому числі й кривавий...» [5, с. 8–9].

1966 року один із читачів журналу «Крокодил», дехто Володимир Фокін, писав до редакції: «Нещодавно я дізнався, що у США з'явився новий танок – «В'єтнам». Ті, хто танцює, повинні кашляти, імітуючи отруєння газами, повзати по-пластунськи, зображати стрілянина з автомату. Мабуть, останнім з цих ПА повинна бути фігура, коли танцівники підіймають руки вгору. Чи може повідомлення про новий танок слугувати темою для сатиричного малюнку?». Редакція відповіла відповідною карикатурою [11, с. 13].

Протягом зазначеного періоду значний масив матеріалів у сатиричних журналах був присвячений загостренню соціальної напруженості у країнах Заходу. Йдеться, насамперед, про масові виступи американців проти війни у В'єтнамі, зростаючу боротьбу афроамериканців за громадянські права, великі страйки робітників промисловості. При цьому усіяло підкреслювалась абсурдність реакції влади на ці

проблеми. «Остання новинка...передбачає широке застосування спеціального клею. Пропонується вистрілювати клеєм з кулеметів та пістолетів або розкидати мінометом невеликі міни з клейкою рідиною, яка опутує та склеює натовп. ...Та ж комісія пропонує виготовити величезні сітки, які у випадку масових демонстрацій протесту можна підняти у повітря на гвинтокрилах, а потім опустити на невдоволених громадян, як це робиться при ловлі риби» [9, с. 11].

У 1980 р. О. Нечаєв писав у «Крокодилі», що злочинність у сучасній Америці досягла таких «воістину астрономічних розмірів, що не на жарт погрожує вийти на навколосезонну орбіту. А щоб вона туди не вийшла, вони запровадили нові правила, що дозволяють командирі «Шаттла» здійснювати арешти та навіть застосовувати фізичну силу для підтримання порядку в польоті» [19, с. 3].

На сторінках сатиричних журналів автори переконували своїх читачів, що на Заході, й особливо у США, процвітає шпигуноманія та широко практикується підслуховування службових й приватних розмов. Зокрема, подібну практику висміяв М. Владімов у своєму вірші, опублікованому у «Крокодилі»: «...Теряєт и Томсон над нервами власть; С испуга зуб на зуб не может попасть: его отношение к атомной бомбе засек микрофон, установленный... в пломбе!» [7, с. 8].

У цілому, автори називали капіталістичні країни «божевільним світом», «антисвітом», таким, для якого «усе нище, найпотворніше та криваве є звичайною нормою» [5, с. 8–9].

Майже завжди публіцистичні матеріали у сатиричних виданнях супроводжували малюнки та карикатури, які посилювали емоційно-психологічний ефект від пропаганди. Їхніми головними героями були як політичні діячі США, ФРН, Великобританії та інших країн, так і популярні актори, музиканти та навіть рядові громадяни країн Заходу.

Не оминули своєю увагою радянські сатирики і різні прояви західної культури: моду, музику, телебачення. Зокрема, читачів знайомили із творчістю групи The Beatles, яку сатирики перекладали «Жучками». Критиці були піддані деякі популярні на Заході кінофільми та герої екрану. Так, головний герой «бондіани» Яна Флемінга був іронічно охарактеризований журналістами як «елегантний супервивця».

Чимало публікацій автори присвятили так званій «бетменоманії», що охопила США. «...Бетменоманія, що лютує, як чума, в американських школах з першого класу, вже дає загрозливі плоди. Ігри дітей стали жорстокішими. Будь які негарні справи виправдовуються «Я – як бетмен. Бетмену усе можна». ...Бетмен, який поширився мільйонами телеекранів та тисячами прилавоків, ще більше згущує духовну ніч над Америкою» – писала А. Баранова у 1966 році у статті «Бетмен завойовує Америку» [3, с. 8–9].

Таким чином, працюючи із радянською пресою потрібно враховувати, що вона знаходилась під жорстким контролем влади та відображала, насамперед, схвалену вищим керівництвом інформацію. Чимало фактів з життя на Заході замовчувалося, відображення певних подій мало політичне та ідеологічне забарвлення. У досліджуваній нами період зі сторінок найпопулярніших радянських сатиричних журналів не зникали такі

сюжети, як масове безробіття у капіталістичних країнах, бідність та злидні, дискримінація окремих категорій населення (насамперед, жінок та афроамериканців), агресивна зовнішня політика Заходу тощо. Журналісти доводили, що капіталістичний світ перебуває у глибокій кризі та малювали яскраві картини життя у так званому «суспільстві безправ'я».

Список використаних джерел

1. «Американ беобахтер» // Крокодил. – 1966. – №32. – С.8–9.
2. Андрущенко Т. В. Політичні маніпуляції у технологіях тоталітарної пропаганди і сучасність / Т. В. Андрущенко // Гілея: науковий вісник. – 2014. – №80. – С.325–329.
3. Баранова А. Бэтмен завоевывает Америку / А. Баранова // Крокодил. – 1966. – №25. – С.8–9.
4. Баскаков А. Главное – не попасть в дерево / А. Баскаков // Крокодил. – 1966. – №30. – С.5.
5. Безумный, безумный мир // Крокодил. – 1966. – №8. – С.8–9.
6. Ввчливист по-американскому // Перець. – 1972. – №18. – С.12.
7. Владимов М. Американская трагедия / М. Владимов // Крокодил. – 1966. – №34. – С.8.
8. Гела О. Антирелігійна пропаганда на сторінках журналу «Перець» в 1953–1964 рр.: досвід використання баз даних / О. Гела [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1906-hela-o-m-antyrelihiina-propahanda-na-storinkakh-zhurnalu-perets-v-1953-1964-tr-dosvid-vykorystannia-baz-danykh>
9. Демократия на клею // Крокодил. – 1968. – №2. – С.11.
10. Єремеева К. Бити сатирою: журнал «Перець» в соціокультурному середовищі Радянської України / К. Єремеева / наук. ред. В. Куліков. – Х.: Раритети України, 2018. – 200 с.; іл.
11. Их нравы и забавы // Крокодил. – 1966. – №1. – С.13.
12. Их нравы и забавы // Крокодил. – 1966. – №25. – С.8–9.
13. Костюк В. В., Заного І. О. Засоби комічного в сатирично-гумористичному журналі «Перець» (радянський та пострадянський періоди) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhlSK_2013_1074_5_11.pdf
14. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Г. Крысько. – Минск, 1999.
15. Любов до... // Перець. – 1972. – №17. – С.12.
16. Мирные бомбежки // Крокодил. – 1968. – №1. – С.7.
17. Молякевич Д. Такой уже порядок / Д. Молякевич // Перець. – 1972. – №17. – С.12.
18. Немкина Л. Н. Советская пропаганда периода «холодной войны»: методология и эффективная технология / Л. Н. Немкина [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://psujourn.narod.ru/vestnik/vyp_3/ne_cold.html
19. Нечаев А. В порядке профилактики / А. В. Нечаев // Крокодил. – 1980. – №25. – С.3.
20. Рибальчик Е. Колумб від Коза Ностра / Е. Рибальчик // Перець. – 1972. – №18. – С.12.
21. Фатеев А. В. Образ врага в советской пропаганде. 1945–1954 / А. В. Фатеев. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/fateev3.htm>
22. Элегантный стиль // Крокодил. – 1968. – №3. – С.10.
23. Ярликова О. А. Формування образу «Заходу» в офіційній сміховій культурі УРСР 1953–1964 рр. / О. А. Ярликова // Гілея. – Вип.87. – С. 75–82.

References

1. «Ameriken beobahter» // Krokodil. – 1966. – №32. – С.8–9.
2. Andruschenko T. V. Politichni manipulyatsii u tehnologiyah totalitarnoyi propagandi i suchasnist / T. V. Andruschenko // Gileya: naukoviy visnik. – 2014. – №80. – С.325–329.
3. Baranova A. Betmen zavoevivaet Ameriku / A. Baranova // Krokodil. – 1966. – №25. – С.8–9.
4. Baskakov A. Glavnoe – ne popast v derevo / A. Baskakov // Krokodil. – 1966. – №30. – С.5.
5. Bezumnyiy, bezumnyiy mir // Krokodil. – 1966. – №8. – С.8–9.
6. Vvichlivist po-amerikanskomu // Perets. – 1972. – №18. – С.12.
7. Vladimov M. Amerikanskaya tragediya / M. Vladimov // Krokodil. – 1966. – №34. – С.8.
8. Gela O. Antireligiynna propaganda na storinkah zhurnalu «Perets» v 1953–1964 rr.: dosvid vikoristannya baz danih / O. Gela [Elektronniy

resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1906-hela-o-m-antyrelihiina-propahanda-nastorinkakh-zhurnal-perets-v-1953-1964-rr-dosvid-vykorystannia-baz-danykh>

9. Demokratsiya na kleyu // Krokodil. – 1968. – №2. – S.11
10. Eremeeva K. Biti satiroyu: zhurnal «Perets» v sotsiokulturnomu seredovischi Radyanskoyi Ukrayini / K. Eremeeva / nauk. red. V. Kulikov. – H.: Rariteti Ukraini, 2018. – 200 s.; il.
11. Ih nravyi i zabavy // Krokodil. – 1966. – №1. – S.13.
12. Ih nravyi i zabavy // Krokodil. – 1966. – №25. – S.8–9.
13. Kostyuk V. V., Zanova I. O. Zasobi komichnogo v satirichno-gumoristichnomu zhurnali «Perets» (radyanskiy ta postradyanskiy periodi) [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhISK_2013_1074_5_11.pdf
14. Kryisko V. G. Sekretiy psihologicheskoy voynyi (tseli, zadachi, metody, formy, opyt) / V. G. Kryisko. – Minsk, 1999.
15. Lyubov do... // Perets. – 1972. – №17. – S.12.
16. Mirnyie bombezki // Krokodil. – 1968. – №1. – S.7.
17. Molyakevich D. Taki uzhe poryadok / D. Molyakevich // Perets. – 1972. – №17. – S.12.
18. Nemkina L. N. Sovetskaya propaganda perioda «holodnoy voynyi»: metodologiya i effektivnaya tehnologiya / L. N. Nemkina [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupu: http://psujourn.narod.ru/vestnik/vyp_3/ne_cold.html
19. Nechaev A. V. Poryadke profilaktiki / A. V. Nechaev // Krokodil. – 1980. – №25. – S.3.
20. Ribalchik E. Kolumb vid Koza Nostra / E. Ribalchik // Perets. – 1972. – №18. – S.12.
21. Fateev A. V. Obraz vraga v sovetskoy propagande. 1945–1954 / A. V. Fateev. – Rezhim dostupu: <http://psyfactor.org/lib/fateev3.htm>
22. Elegantniy stil // Krokodil. – 1968. – №3. – S.10.
23. Yarlikova O. A. Formuvannya obrazu «Zahodu» v ofitsiyini smihoviyi kulturi URSR 1953–1964 rr. / O. A. Yarlikova // Gileya. – Vip.87. – S.75–82.

Strelchuk A. V., postgraduate student of the Chair of East European History, Dniprovsky National University Oles Honchara (Ukraine, Dnipro), strelchuk.alenka@gmail.com

«Their manners and amusements»: the image of the west on the pages of the soviet satirical journals (1960–1980)

The most popular and mass soviet satirical magazines «Crocodile» and «Perets» are analyzed. The main images of the West which were broadcast through the media are singled out and studied. Characteristic features of soviet anti-Western propaganda at different stages of the Cold War are established. The main subjects and objects that were give in to criticism of Soviet satirists were established

Keywords: propaganda, cold war, mass-media, caricature, ideology, soviet society.

* * *

УДК 94(47+57):391:316.653

Корнієнко О. В.,
аспірантка кафедри українознавства
філософського факультету, Харківський
національний університет ім. В. Н. Каразіна
(Україна, Харків), olkorniienko@gmail.com

Виховуючи смак: ДИСКУРС ПРО МОДУ В РАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розглядається дискурс про моду в Радянському Союзі. Показані характерні особливості етапів формування концепції радянської моди, її пропагування та вплив. Виявлено значення співпраці СРСР з соціалістичними країнами в межах Ради економічної взаємодопомоги та розкрито створення альтернативної соціалістичної моди, яка виступала в якості противаги західній моді. Робиться висновок, що офіційна мода враховувала не лише ідеологічну складову, а й спиралася, хоча і частково, на думку простих громадян. Саме у процесі дискусії сформувалось остаточне бачення моди та її місця в радянському суспільстві.

Ключові слова: радянська мода, західна мода, соціалістична мода, смак, Рада економічної взаємодопомоги.

Одяг людини як елемент ідеології майже не розглядається у сучасних історичних дослідженнях, хоча індустрія модного одягу впливала раніше і продовжує впливати на світогляд не лише молоді, а й усіх поколінь. Дослідження культури споживання як масового явища почалося відносно нещодавно, але його вплив сформував ставлення до певних речей як елементу елітарності та обраності, був створений певний культ поклоніння визначеним (їх перелік насправді невеликий) маркам одягу та взуття. При правильних акцентах за допомогою модних речей можна регулювати поведінку, знімати соціальну напругу, і навіть корегувати та формувати політичні уподобання.

Мода в СРСР і УРСР як її складовій частині, була особливим явищем і відігравала надзвичайно важливу роль. Образ радянської людини не завершувався формуванням вдалого ансамблю одягу та аксесуарів, він ніс у собі значно глибше значення. Радянська людина мала відповідати певним стандартам. З одного боку зручний та красивий одяг мав бути доступний для всіх (один з постулатів соціалізму – рівність), а з іншого мав показати відмінність та особливість радянської людини порівняно з представниками капіталістичних країн. Наявність гарного смаку, який, в першу чергу, проявлявся в доречності та почутті міри, був однією з важливих рис, якою мала бути наділена кожна радянська людина. Про нього дискутували, його виховували, ним пишалися, але чи міг він стати універсальним, і яким шляхом було досягнута єдина точка зору, на сьогодні недостатньо вивчено.

Слід наголосити, що індустрія радянської моди, а особливо питання, пов'язані з широким обговоренням значення моди для радянської людини, лише частково висвітлені в історичних дослідженнях [10; 11; 37; 38]. Більш ретельного розгляду, в контексті якого розглядався модний дискурс, набули питання взаємин моди і влади [13, с. 133–147, 100–113, 106–116], історико-культурологічний аналіз моди в Україні в ХХ ст. [30] та дослідження історії моди в Радянському Союзі [14]. Окремі сюжети, які присвячені модній індустрії та її впливу на радянське суспільство зустрічаються у працях Н. Лебіної, Дж. Бартлетт [2; 15].

Мета статті полягає в дослідженні дискурсу про моду в радянському суспільстві, відтворенні етапів формування концепції радянської моди, її пропагування та впливу на радянське суспільство.

Процес впровадження моди в Радянському Союзі був досить суперечливим, адже вона довго розглядалася як елемент, чужий радянській ідеології. Попри це, пошуки «радянського стилю» одягу беруть свій початок вже після революції 1917 року. Різні аспекти розвитку костюма в довоєнний період розглянуті в роботах Т. Дашкової, Н. Лебіної, Ю. Демиденко та інших дослідників. У статті «Народна мода в СРСР» Ю. Демиденко описує перші спроби сформувати вимоги до радянського костюму і умови існування моди в Радянському Союзі, де показує еволюцію ставлення до моди. Авторка стверджує, що перші революційні роки були наповнені критикою, а наприкінці 1920–х років в суспільстві почалися дискусії присвячені радянському одягу, що тривали до середини 1930–х років. Перед журналістами ставилося завдання – створення власних радянських мод, «щодо яких і саме слово «мода» навряд чи доречно» [7, с. 39]. Тема моди